RNI No. MAHAUL03008/13/1/2012-TC

POWER OF KNOWLEDGE

An International Multilingual Quarterly Peer Review Refereed Research Journal

Editor
Dr. Sadashiv H. Sarkate

● Mailing Address ●
Dr. Sadashiv H. Sarkate
Editor : POWER OF KNOWLEDGE
Head of Dept. Marathi
Art's & Science College, Shivajinagar, Gadhi, Tq. Georai Dist. Beed-431 143 (M.S.)
Cell. No. 9420029115 / 7875827115
Email : powerofknowledge3@gmail.com /
shsarkate@gmail.com

Price : Rs. 300/-
Annual Subscription: Rs. 1000/-

Dr. Anil Chidrawar
I/C Principal
A.V. Education Society's
Degloor College, Degloor Dist.Nanded

Scanned with CamScanner

23	भारतातील महिला सक्षमीकरण आणि महिला सक्षमीकरण योजनांची वाटचाल	डॉ. गंगाधर रामराव भुक्तर	101-109
24	[illegible]लगीत प्रशासनातील राजकीय हस्तक्षेप	प्रा.डॉ.माधव चोल	110-113
25	सभुली सूचनाचा प्रमाणिक स्वरूप	डॉ.सर्जेराव रणखांब देगलूर	114-120

Scanned with CamScanner

'संभूती' सृजनाचा प्रामाणिक लढा

डॉ. [illegible] देगलूर.
देगलूर महाविद्यालय, देगलूर

स्वतःची एक अस्सल ओळख आणि सांस्कृतिक चेहरा असलेल्या देगलूरच्या परिसरातील एक महत्वाचे कादंबरीकार म्हणून बाबु बिरादार यांची ओळख आहे. त्यांच्या मातीखालचे पाय (१९८०), कावड (१९८२), [illegible] (१९८५), अंत:पुरुष (२०००), संभूती (२००४) इ. कादंबऱ्या प्रकाशित आहेत. देगलूरचा परिसर म्हणजे आंध्र, कर्नाटक आणि महाराष्ट्र या तीन राज्यांचा, पर्यायाने संस्कृतीचा संगम. अशा या तीन राज्यांच्या, भाषांच्या, संस्कृतीच्या संगमातून आकाराला आलेली माणसांची जीवनपद्धती, चालीरीती, भाषेच्या लकबी, पोशाखपद्धती, चेहरे, [illegible] चिवट झुंज, जगावेगळी बोलण्याची रीत, सामाजिक-सांस्कृतिक संकेताबद्दल आदर, सुंभ जळाला तरी पिळ न [illegible] स्वभावातला आडमुठेपणा, शिवाय स्वभावातल्या नाना तऱ्हा, आर्थिक दारिद्र्य. या सगळ्याच्या अस्सल [illegible] माणूस जसासतसा जिवंत उभा करणं हे बाबू बिरादार यांच्या लेखणीचं सामर्थ्य. म्हणून त्यांच्या कादंबऱ्या म्हणजे देगलूरच्या परिसराचा सांस्कृतिक दस्तऐवजच वाटतात. भीमा, तानी, हुलु यांच्या अस्सल [illegible] मराठी साहित्यात प्रतिनिधित्व करीत स्वत:ची वेगळी ओळख निर्माण करणारी 'संभूती' ही कादंबरी आशय आणि अभिव्यक्तीच्या दृष्टीने एक वेगळा प्रयोग म्हणून अभ्यासता येते.

समाज हा अनेक बऱ्यावाईट गोष्टींनी युक्त असतो. या समाजात वावरत असताना प्रत्येक माणूस या बऱ्यावाईटाबद्दल आपापल्या परीने प्रतिक्रिया देत असतो. प्रतिक्रिया देणं हा स्वत:ची सुटका करण्याचा, मोकळं होण्याचा, स्वत:ला होत असलेल्या जाचातून बाहेर पडण्याचा स्वत:च निवडलेला एक मार्ग असतो. यात प्रतिक्रिया [illegible] व्यक्तीची ताकद जेवढी जास्त तेवढ्या प्रतिक्रिया जास्त असतात. संभूती ही कादंबरी भीमा, हुलु, तानी, [illegible] [illegible] सीताराम मास्तर यांनी तुटत-फाटत आपापल्या ताकदीनिशी संसाराचा गाडा पुढे रेटत असताना त्यांच्या [illegible] असलेल्या दमछाकीवर, स्त्रीच्या कर्तृत्वाबरोबरच पुरुषाच्या नपुंसकतेवर दिलेली तीव्र प्रतिक्रियाच आहे.

'संभूती' म्हणजे जबाबदार स्त्रीयांच्या कर्तृत्वाचा आलेख. दंशखातल्याच्या प्रेरणेपोटी चाललेली [illegible] सृजनाचा प्रामाणिक लढा. माणसामाणसातल्या संवादाची ओल न आटल्याचं उदाहरण. वंशाच्या दिव्यासाठी [illegible] धडपड. नियतीचा उलटा प्रवास. माणसाच्या पूर्णत्वासाठी चाललेला प्रयत्न. जगावेगळा समजुतदारपणा असलेल्या स्त्रीचं अनोखं दर्शन. वादीपायी गळ्या कापणारे पुरुष (नवरे) पदरात पडले तरी न डगमगणाऱ्या जहांबाज, [illegible] बेधडक, भयप्रद पण वास्तव चित्र. एका जिद्दी, मानी, चिवट स्त्रीच्या (स्त्री असण्याच्या सगळ्या शक्यतांसकट) सांस्कृतिक दमनापोटी झालेल्या पडझडीची कहाणी. लैंगिकदृष्ट्या स्त्री (जगातील कोणतीही) (सृजनासाठी) [illegible] तिच्या आयुष्याची होणारी फरफट, पुरुष दास देणारा म्हणून दातृत्वापोटी त्याच्या ठायी आलेल्या [illegible] आपापल्या ताकदीनिशी उठवलेला आवाज.

'संभूती' कादंबरीमधील काळ आणि अवकाश लक्षात घेतल्यास आपण या कादंबरीच्या [illegible] जाण्याची शक्यता आहे. या कादंबरीतील काळ कोणता असा प्रश्न विचारल्यास [illegible] आकाराला आलेली कादंबरी असे एक ढोबळ उत्तर देता येईल. पण हे उत्तर ही कादंबरी समजून घेण्यासाठी [illegible] उपयुक्त नाही. कारण दोन प्रवासाच्या मधल्या अवकाशात ही कादंबरी आकाराला आलेली आहे. तानी आणि [illegible] भीमा या दोघी नदीकाठाने बोरगावला जाण्यासाठी निघाल्या आहेत. वाघजीच्या मृत्यूनंतर म्हणजे स्वत:च्या [illegible] मृत्यूनंतर आपल्या [illegible] तानीला [illegible] नाही म्हणून सासू सुनेचं लग्न लावण्यासाठी निघाली आहे. [illegible]

सुरुवात या पहिल्या प्रवासापासून होते. तर दुसरा नवरा भाऊराच्या मृत्यूनंतर सवत कुंकू [illegible] पर्याय खूप विचारांती पुन्हापुन्हा तानीच्या मनावर आघात झाल्यामुळे तानी हुतुता सोडून अर्ध्या रात्री नदीकाठाने प्रवासाला निघते. या दोन प्रवासामधला काळ हा या कादंबरीचा काळ आहे. या अवकाशात ही कादंबरी आकाराला आली आहे. या कादंबरीच्या सुरुवातीला झालेला प्रवास हा निश्चित ध्येय गाठण्यासाठी झाला आहे, तर दुसरा प्रवास हा जीव जगण्याच्या [illegible] साथीदार आयुष्यावर हात सोडून गेल्यामुळे, भारतीय समाजव्यवस्थेत एक स्त्री दुसऱ्या स्त्रीची कोणत्याही अर्थाने [illegible] घेऊ शकत नाही या अर्थाच्या झालेल्या संवादातून आला आहे.

कादंबरीचे सुरुवातीलाच [illegible] तानी व सासू भीमा या दोघींच्या संवादाने आली आहे. [illegible] खाऊन मेल्यामुळे भीमा सुनेचं लग्न लावण्यासाठी स्वतः च्या [illegible] कुटुंबातील प्रधान पुरुषाची गरज [illegible] अपघाती निघाली आहे. रात्रीचा प्रवास, दोनच माणसं, त्या अर्थाने गंभीर परिस्थिती. पण तानीला याचं भान नाही. अर्थात तिला अजून कळलेलं नाही. अल्लड, निरागस, निष्पाप विचारी, कुणालाही कीव वाटावी अशीच. ती भीमाबाईला भुलईचं गाणं म्हणा नाहीतर मीच गुपचूप घोडीचं किंवा पर्भार हरिणीचं गाणं म्हणते म्हणून बोलत आहे. [illegible] चुकून विधवा किरकोळ पाय पडला तर स्वतः होऊन मरणाला आमंत्रण म्हणून भीमा फुंकून पाय ठेवत आहे तर तानी आपल्याच धुंदीत चालत आहे. तिला या परिस्थितीचं भान यावं म्हणून भीमा म्हणते, "अगं, तुझ्यासारखी बाई. एक नवरा सर्प चावून मेला. दुसरा नवरा लग्न करून घेण्यासाठी निघालीस... त्याचं सुख ना दुःख. कुठं गेली म्हणं तर कुठं कधी सांग. जनावरासारखं जनावर. तेही बाजाराला जायचं म्हणजे गळ्यातल्या दाव्याची [illegible] करतं... थोडं मनाला इचार मी कुठून आलो.. कुठं चाललो.. म्हणून." (पान ०४) अशी तानी. विधवा झाल्याचं सुख नाही की दुःख. आपल्या आयुष्याचं गाठोडं कुणाच्या तरी आधीन आहे या विचारानं निवांत. तर तिच्या आयुष्याच्या पडिवाटीची काळजी मात्र भीमाबाईला.

तानीच्या कुटुंबाची कहाणी अशीच. भूक, दारिद्र्य, उपासमारीला बळी गेलेली. वंशाला दिवा मुलगा हवा म्हणून झगडत, झगडत मृत्यूला कवटाळलेली. तानीचा बाप गावच्या कडेला असलेल्या लिंबाच्या झाडाखाली दिवस रात्र बसून रहायचा. त्याला पोरगं होईल म्हणता म्हणता एकामागून एक चार पोरीच झाल्या आणि तो लिंबाच्या झाडाखालीच मेला. गाव त्या लिंबाच्या झाडाला काशाचं झाड म्हणून ओळखतं. काशीनाथच्या मृत्यूनंतर अंजनबाईने वायजोबरोबर तानीचं लग्न लावून दिलं. नंतर काही दिवसाने वायजोही मेला. दिराच्या वळचणीला निभाव लागेना म्हणून कधी धाकटा जावई तर कधी मोठा जावई करीत अंजनबाईने जावयाच्याच घरी जीव दिला. कुणाचं मढं कुणाला सुतक ? म्हणून गावकऱ्यांनी पाण्यात पुरून टाकलं. अशी ही तानीच्या कुटुंबाची तुटपुंजी कहाणी.

'संभूती' ही कादंबरी अनेक सामाजिक आणि सांस्कृतिक संकेतांचा अन्वय देते. उदा. भाग बांधणे, [illegible] टाळा पुरणे इ. पापपुण्याच्या संकल्पना दडलेल्या आहेत. असाच एक संकेत म्हणजे एखाद्या कुटुंबातील व्यक्ती मरण पावली तर त्या कुटुंबातील अविवाहित व्यक्तीसंदर्भातला. त्या अविवाहित व्यक्तीचं लग्न एक वर्षात करावं किंवा तीन वर्षे करू नये असा संकेत पाळला जातो. तानीच्या पहिल्या लग्नाच्या बाबतीत ही गोष्ट घडली. अंजनबाई [illegible] आहे आणि आपलं पोरगं थोडं नाही म्हणून भीमाबाईने पुढाकार घेऊन तानीचं लग्न वायजोबरोबर [illegible]. [illegible] पोरीला करून पोराचा गळा कापू नये म्हणून मेणगुप्या विठ्ठलने लग्नाला विरोध केला. पण विठ्ठलच्या विरोधाला न जुमानता भीमाबाईने वायजोचं तानीबरोबर लग्न लावलं. वायजो आणि हव्वा या दोघांतील तानीबद्दलचा [illegible] पाहिला की [illegible] एक दृष्टिकोन लक्षात येतो. नंतर [illegible] कार्यक्रम झाला. [illegible] विठ्ठलने [illegible] केलं. [illegible] कुणाची करणी घडली शोधायला जात नाही म्हणून भीमाबाईने [illegible] निभावून नेलं. भीमाबाई ही तशी एकटी पण जबाबदार स्त्री होती. लग्न होण्याआधी एक-दोन वेळा विठ्ठलने भीमाबाईबर

[illegible] उचलण्याचा प्रयत्न केला तेव्हा भीमाबाई म्हणाली, "इगं विनइच्या परपासरखा हारल्या-पुतल्या गोष्टीलावी भिम् पिम् काय अंगावर घेऊ नगंस, तुझ्या काळ्याला धक्का मी धक्का लागला तर पत्ता आळून टाक." (पान क्र. २५) [illegible] कादंबरी [illegible] 'भीमाबाईचा विठ्ठल' अशी तिच्या नवऱ्याची ओळख. पुरुषप्रधान समाजव्यवस्थेत स्त्रीची ओळख पुरुषांच्या [illegible] ठरविली जाते. येथे मात्र पुरुषाची ओळख स्त्रीच्या कर्तृत्वाने दर्शविली आहे.

विठ्ठल [illegible] धंदा करणारा. देगलूरच्या परिसरातील [illegible], औराद, देगलूर ही [illegible] बाजार [illegible] [illegible] जनावर [illegible] बाजारात नेऊन विकणे व त्यातून [illegible] कमावणे हा विठ्ठलचा धंदा. [illegible] [illegible] दृष्टीने ते [illegible] वाटू लागलं. पण [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] होती. कधी [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] झाले नाही. [illegible] एकटी. विठ्ठल मात्र नवीन [illegible] आल्यासारखं भीमाबाईच्या [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] झाले. भीमाबाई [illegible] पोट घेऊन फिरू लागली. अशा काळात [illegible] झाले तरी [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] या [illegible] [illegible]. विठ्ठल मात्र तानीच्या अंगावरील [illegible] विकून [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] विरोध करणारा. शेवटी [illegible] जनावर कशासाठी पोसायचं.

'[illegible]' कादंबरी म्हणजे भीमा, दुदू, तानी यांच्या [illegible] कहाणी आहे. भीमाचा [illegible] [illegible] [illegible] तर [illegible] [illegible] [illegible] आहे. त्या सोन्यासाठी [illegible] सांभाळावी तसे नवऱ्याला सांभाळत [illegible] [illegible] परिस्थितीत. कादंबरीमध्ये आलेलं बोरगावच्या माणसाचं वर्णन बघितलं की आजही खेड्याची किती [illegible] अवस्था आहे हे लक्षात येते. "सगळी माणसं हातापायाच्या वाती झालेला, मिचमिच्या डोळ्यांची अन् [illegible] [illegible] आहेत. आता आपण बसलोय याच पारावर संध्याकाळी गावातली किती तरी माणसं पाय हलवीत बसलेली असतात. त्यातल्या एखाद्याला उठवून खमिसाच्या खिशात तुम्ही हात घातलात तर तुम्हाला विडीचं थोटूक नाहीतर तंबाखूची पुडी [illegible] मिळेल. एखाद्या वेळेस आठ आण्याचा बंदा नाहीतर देगलूरच्या थेटरातलं सिनेमाचं फाडलेलं तिकीट मिळेल." (पान क्र. ५४) या बोरगावचे मारत्या आणि हुलबाई. मारत्या चाळीशी ओलांडून पन्नाशीच्या घरात आलेला [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. स्वतःला लेकरू व्हायची आशा संपलेली असली तरी वंशाला दिवा असावा या इच्छेने पेटलेली [illegible] [illegible] नवऱ्याला दुसरी बायको करून स्वतःच्या जिवावर सवत आणून तिला मूल झालं तरी गाव [illegible] [illegible] ओळखणार. असा विचार मनात बाळगून बसलेली. या कथेतील मारोतरावांचे विचार म्हणजे, "लेकरू [illegible] [illegible] न झाल्याचं [illegible], भावभावकीचे [illegible] होईल की." (पान क्र. ५९) असे. पण आपल्या लेकराची [illegible] [illegible] लेकराला [illegible] नाही म्हणून दुदू मस्तलाचा पराकाष्टा करून लग्नाला तयार करीत आहे. याच्या मनात कुटुंबाविषयी [illegible] [illegible] आहे. नवीन [illegible] जबाबदारी [illegible] आहे. म्हणून त्याच्या लग्नाला विरोध आहे. तर विठ्ठलला घर [illegible] [illegible] कामाला फुकटची बाई मिळते म्हणून विरोध आहे. अर्थात दोन्ही विरोधाची [illegible] वेगवेगळी आहेत. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] शब्दात [illegible] आहेत. "काय परकार हाय! हामाला लेकरासाठी [illegible] [illegible] [illegible] नवऱ्याला [illegible] लेकरं सांभाळायला फुकटची बाई पायजे. कुठंवी चांगल्या [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]." (पा. क्र. ६५) हा संवाद भीमा आणि दुदू यांच्यात [illegible] असताना तानीच्या [illegible] [illegible] [illegible] स्पष्ट होते.

"दोघी बहिणी सवती
एक [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]

तिरी अपूपान भाई
दोरा हरवून गेला
सुई सापडत नाई.'' (पान क्र. ६५)

ही खेड्यातल्या सगळ्याच स्त्रियांची अवस्था. त्यांचं हे विस्कटलेलं आणि उसवलेलं सत्य. अन्न [illegible] धडपडणाऱ्या, वंशसातत्याच्या आदिम प्रेरणेने झपाटलेल्या या स्त्रियांची वेदना स्त्रीवादी अभ्यासाच्या कोणत्याच कक्षेत [illegible] नाही.

हुलू [illegible] दिसायला लागली. दिराच्या [illegible] उरावर [illegible] लग्न करून [illegible] दिवा तेवत [illegible] या इंगळे [illegible] पेटलेली, ज्याच्या जोरावर ती [illegible] पेटलेली आहे तो अतिशय आळशी. [illegible] दिवसभर पारावर लिंबाच्या खोडाला टेकून बसायचा अन् संध्याकाळी चोऱ्या करायला निघायचा. असा नवरा पदरात पडल्याचं दुःख कोणत्या स्त्रीला असणार नाही. तरीपण सोन्यासाठी चिंधी जपावी तसं कुंकवासाठी नवरा जपायचा. त्याचा वंश वाढावा म्हणून दुसरं लग्न केलं तरी जबाबदारीनं वागायला किंवा हेकटपणा सोडायला तो तयार नाही. उलट, ''मला नवीन बायको केलीस तर मी थिंडी सोडून देतो. वरीच तिला घेऊन झोपतो. असं मी तुला वचन दिलं का?'' (पान क्र. १०६) किंवा ''हे बघ... मी तुला वेगळं होऊन संसार करून दाखीव म्हणालो नाई. का लेकरासाठी नवीन [illegible] कर तो म्हणलो नाही. सगळं तुझ्या [illegible] केलंस'' (पान क्र. ११०) म्हणून जबाबदारी झटकून टाकणारा असा नवरा सांभाळायचा म्हणजे वाटच्या वाटसराला धरून संसार केल्यासारखं. त्या स्त्रीची काय फरफट होत असेल? अशी फरफटीत आपल्या दैवाला खिळा आलाय म्हणून ती संसार पुढे रेटत आहे.

मराठी साहित्यात स्त्रियांचा शेतकरी म्हणून फारसा विचार झालेला नाही. 'संभूती'मधील हुलू [illegible] सगळा भार पेलत वंशसातत्यासाठी झगडत आहे. तानीनं भुलईत गायीलेलं गर्भार हरिणीचं गाणं/कथा हुलूबाईच्या [illegible] [illegible] गेली. सतत त्याच्याच विचारानं हुलूचं गर्भाशय गर्भधारणेला अनुकूल होऊ लागलं. शरीर [illegible] होऊ लागलं. ''आता इसरीत बुद्धीसं नगं... मनाहाती, जगाहाती थुकून घेणं, दुसरं काय! कुणाचं दैव कुणी [illegible], आपण शेताचं कुरण व्हायचं आता शेत होऊ नाई.'' (पान क्र. १०३) शेतानं पिकावं, कुरणानं शेताची [illegible] ही जगरहाटी. पण हुलूच्या बाबतीत नियतीचा उलटा प्रवास झाला. ती गर्भवती झाली. तिला [illegible] उदरातील गर्भामुळे ती आनंदी होण्याऐवजी होरपळून निघू लागली. ''तानी मी काय करू? तुझ्या वाटचा [illegible] [illegible] आला गं?'' (पान क्र. १३६) म्हणून कासावीस होऊ लागली. तर तानी, ''आक्का हे का आपल्या हातात हाय? तुझं पोट माझं पोट अन् नवरा का येगळा हाय?'' म्हणत तिची समजूत काढू लागली. तरी तिच्या मनातलं [illegible] [illegible] जात नव्हतं. आता सगळेच परिस्थितीच्या हातातले खेळणे झाले होते. मारुतीची कथा मारुतीच्या [illegible] होती. विळ्या, दारूचं पथ्य न केल्यामुळे मारुती मरणाच्या जवळ जात होता. इकडे हुलू [illegible] बाळाला [illegible] झाल्याच्या पाळण्याच्या दाविशी [illegible] ठसका लागून बाजावर लवंडला तो तसाच पडून राहिला. या परिस्थितीचे [illegible] लेखक पुढीलप्रमाणे करतात.

''धाट निसवलं पण कणसानं काजळी भरली.
शेतातली पाखरं भिरभिर झाली.
आता त्यानी खोपा [illegible] कांदीला बांधला.''

[illegible] स्त्रीचे [illegible] निसर्ग [illegible] तानीच्या हातात. [illegible] आतून पेट घेतय, तो जगणार नाही हे [illegible]. पण शब्दमाय हुलू आणि तानीवर [illegible]

आलेला एखादा माणूस दारू, बिडी सोडण्याचा सल्ला दिला तर म्हणायचा, "नाई गाऽ बिडी, दारूचं हे [illegible] नाही गा." "या हुलीनं मला नवीन बायको केली म्हणून." (पान क्र. १४४.) असा मारुती नामानिराळा. तर जरा

"हुलीनं देर जावाच्या इरसीनं पोरीचा गळा कापला."

"हिलाच नवऱ्याजवळ झोपायचं होतं तर दुसरी बायको कशाला केली?"

"काई नाई गा. कार्ट बापाच्या मुळावर आलंय."

असं बोलायचे. या अशा लाच्या भरतीनं हुलबाईचा जीव खालीवर व्हायचा. वरून देवाचा [illegible] [illegible] मध्ये हुलू. अशी अवस्था.

अशा अवस्थेत मारुतीचं जळकं खांड आता भुईतून पेर घेत होतं. आधी लेकरासाठी चाललेला संघर्ष आता नवऱ्याचा जीव वाचवण्यासाठी सुरू झाला. या जीव वाचवण्याच्या धडपडीपोटी एकमेकाला जीव लावणाऱ्या म्हशीला विकायची वेळ आली. कादंबरीत आलेलं रंगी म्हशीचं चित्रण विलक्षण चित्रमय आहे. त्या कुटुंबातील एक व्यक्ती म्हणूनच कादंबरीभर वावरते. म्हशीला विकून आलेल्या पैशात मारुतीचा जीव वाचवावा असा विचार केला तरी खाटकाला विकायची नाही. चार पैसे कमी आले तर आले हा नैतिक विचार हुलू करते. मारुतीला कळू न देता म्हैस [illegible] बाजारला घेऊन गेली तरी हे कळताच तो म्हशीपाठोपाठ बाजारला जातो. "माणसात [illegible] [illegible] कोणाला लावू नाई." म्हणून म्हैस विकू देत नाही. शेवटी जेल मधला कैदी सजा भोगून जावा तसा मारुती गेला. त्याच्या गुणअवगुणाबद्दल गाव आपलं मरण विसरून बोलत राहिलं.

समाजातल्या बहुतांश स्त्रिया नवऱ्याआधी स्वतःला मरण यावं अशी देवाकडे मागणी करीत असतात. याच प्रातिनिधिक मारुती मेल्यानंतर तानी आणि हुलू यांच्या वाटेला आलेल्या जगण्यात सापडतं. अशा स्थितीत संबंध नसलेला माणूसही मेल्याहून मेल्यासारखा व्हावा असं काहीतरी बोलून जातो. मरणारा मरणाच्या वाटेनं सुखानं जातो, पण वेदना आणि दुःख राहणाऱ्याच्या वाट्यावर असते. याबद्दल लेखक म्हणतात, "शरीर संपलं की वेदना थांबते. पण [illegible] पुरुषाचं शरीर संपलं की स्त्रीची वेदना सुरू होते. स्त्रीने नक्की काय भोगावं म्हणजे ती पुरुषाशिवायही सुखी होऊ शकेल. [illegible] दुःख पुरुषाच्या जगण्यात आहे. त्याहून आगळं दुःख त्याच्या मरण्यात आहे." (पान क्र. १६१) या वेदनेचा कळस म्हणजे सीताराम मास्तरने तानीला घातलेली मागणी होय. हा लंगडा सीताराम मास्तर कुणबी असून भटा [illegible] बोलणारा, कथा पुराण सांगणारा, बायका-पोरांना अहो जावो करणारच आहे. हे कळताच हुलू मनाशीच हसून म्हणाली, "मास्तरा कुठं बायकोला 'अहो-जावो' केल्यानं संसार होतंय का? पोथीपुराणातली बायको पोथीपुराणात... आपली बायको आपल्या घरात. म्हणून तर तुझी बायको दुसऱ्याचा हात धरून पळून गेली." (पान क्र.१६५) हा मनाशीच [illegible] [illegible] आताशा सीताराम मास्तर हुलूजवळ येऊन थांबला. हात जुळवून खालमान घालून बोलत राहिला. "बाई दैवी [illegible] [illegible] भाऊवर झाला तसाच तान्याबाईवरही झाला. मला त्याची माय थोडच होता येते." दोघांत झालेला पुढील संवाद अतिशय मार्मिक आहे.

"मास्तरा तुझी बायको मेली?"

"नाही. पळून गेली."

"कुणाबरोबर?"

"परपुरुषाबरोबर."

"तू पुरुष असते वेळेस दुसऱ्या माणसासंग का गेली?"

"तू काय सांगतोस दैवी प्रकोप नाई अन् काई नाही. तुझा षंढपणा हाय."

निपुकी, खांडके, आर, लिपडदाना, वासनील भांगडी, लव्हाळी, बुचडा, हाटोळ्या, टोंगा, आव्हळ्या, डोल्फामुजी, पखाळ, हुडचा, इसताऱ्या, फतकल, खणपट, विरझण, शिवळे, सडक, आळी, खांडणे, देवाजा, भोजवारा, पासरी, धोंबर्डू, द्रोन पारास, अवलसा, राभोळ, म्हसरडू, चलणा, भुळभर्ण, झरपा, रोजणा, अंगमोडणा, चतल, अवघिड, निरखण्या, परडी, द्रोण, पाणांद, पवळं, पत्रावळ, कुणा, न्हावी, भागर, ताईत, धांडा, निसवणी, गढवा, ताळ, खरकटं, भूल, साप्पापार, अलखोडो, डेरा, चेती, लोळ, रापुडी, करंडा, नदाळी, कहुरवापर, गिडूक, बुकडा, वासा, झिंज्या, किरकिरा, [illegible], बिंदा, सतरावरी, सटवी, पुलई, इस्त, परमाई, बुकणा, [illegible], पालवे, भोळपण, मुजनी, काकलक, [illegible] इ. अनेक अर्थपूर्ण शब्द या कादंबरीत वाचायला मिळाले. त्याचबरोबर देव डोळे उघडणे, डोळ्यात बोट घालणे, माती रुधणे, दूख धरणे, पहाट फुटणे, काजळी धरणे, आइल करणे, [illegible] फुटणे, पुलीवर मुलणे, भाग बांधणे, [illegible], अंतवा पडणे, बाबा होणे, मन मुरणे, मुडूप बांधणे इ. खेड्यातील वाक्प्रचारही कादंबरीची आशयघनता वाढवतात.

त्याचबरोबर अनेक प्राणी, पक्षी, वृक्ष कादंबरीतील वातावरण जिवंत करताना दिसतात. उदा. फणाधारी नाग, [illegible]माशी, मोराचं पिल्लू, गांधीलमाशी, खेकडा, पोपट, सर्प, सोनकिडा, होला, इंचु, चक्रवाक पक्षी, देवमासा, मुंग्या, पारं, चामन, नकट्या, पुटपुट्या, मृगकीडे, महादेवाच्या गायी, पंखाच्या मुंग्या, मांकूळ, शिंदीचा काटा, [illegible] काटा, [illegible] इ. शिवाय खवार थामण, मुडद तोडया, बाराबिरड्याचे, खञ्चाळ रोड, [illegible], [illegible], [illegible] इ. [illegible] खास ग्रामीण वळणाच्या आहेत. कादंबरीतील म्हणीही व्यक्तीच्या तऱ्हा, सामाजिक संकेत, स्वभाव, [illegible] व्यक्त करणाऱ्या आहेत. उदा. हौस राजाची... नांदणूक कैकाड्याची, निजनू दे... तर निजून दे... नाहीतर [illegible], कुणाला कशाचं तर भांगीणीला पशाचं, माय नाही त्याचं पोट उघडं, सोन्यापारी चिंधीला सांभाळावी लागते, [illegible] [illegible] भेटली अन् काळजाची हौस फिटली इ.

मराठी साहित्यप्रवाहाला देगलुरी भाषेचा बाज, डौल, [illegible] प्राप्त करून देणारी कादंबरी म्हणून [illegible] योगदान महत्त्वाचे आहे.

Dr. Anil Chidrawar
I/C Principal
A.V. Education Society's
Degloor College, Degloor Dist.Nanded

Scanned with CamScanner